

Trabzon Şer'iyce Sicillerindeki Nikah Kayıtları (1750-1755)

Wedding Records in Trabzon Court Registers (1750-1755)

Merve KARAÇAY TÜRKAL*

Özet

İnsanlık tarihi kadar kadim olan aile kurumu, günümüze kadar her dönemde varlığını devam ettirmiştir. Bu kurum, değişik zaman dilimlerinde ve değişik coğrafyalarda, toplumların dini, sosyal ve iktisadi yapılarına göre farklılık göstermiştir.

Bu çalışma, 18. yüzyılın ortasında Osmanlı Devleti'nin en önemli kaza merkezlerinden biri olan Trabzon'da, ailenin oluşum sürecini ihtiva eden nikâh kayıtlarını içermektedir. Bu kayıtlar, kadılar tarafından verilen hükümlerin yer aldığı şer'iyce sicillerinden elde edilmiştir. Bilindiği üzere bu siciller, şehir ve bölge tarihçiliği açısından birinci elden kaynak hükmünde olup, çalışma konumuzu kapsayan aile yapısı bağlamında içerdiği bilgiler sebebiyle de önem arz etmektedir.

Trabzon şer'iyce sicillerine kaydedilmiş olan ve 1750-1755 yılları arasını kapsayan beş yıllık nikâh kayıtları incelenerek, öncelikle bu kayıtların yıllara ve aylara göre sayısal veri analizleri, ardından Müslüman ve gayrimüslim isimlerin tespiti ve istatistiği yapılmıştır. İsimlere eklenen unvan ve lakaplardan yola çıkarak bölgenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı hakkında ipuçları elde edilmeye çalışılmış ve mehir miktarlarının bu unvanlarla alakasına dair bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyce Sicilleri, Trabzon, Nikâh, Mehir, Kadın, Erkek.

Abstract

Family institution, which is as old as human history, has continued its existence in every period until today. This institution differed in different time periods and in different geographies according to the religious, social and economic structures of societies.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nkturkal@botmail.com

This study includes wedding records involving the formation process of family in Trabzon, which is one of the most important province centers of the Ottoman State in the middle of the 18th century. These records were obtained from court registries, which include the verdicts given by the judges. These registers are primary sources in terms of city and regional historiography, and are also important as they contain information in the context of the family structure relating to our work subject.

Five-year marriage records, which were recorded in the Trabzon court registrations and covering the years 1750-1755, were examined, firstly numerical data analysis of these records by years and months was done, followed by Muslims and non-Muslim names were identified and statistically analyzed by examining. Based on the titles and nicknames added to the names, clues about the socio-economic and socio-cultural structure of the region have been obtained and some deductions have been made regarding the relationship between the amounts of bride wealth and the titles.

Keywords: Court Registrations, Trabzon, Wedding, Bride Wealth, Woman, Man.

Giriş

Osmanlıların 1300 yılı dolaylarında bir uç beyliği olarak ortaya çıkıp, Balkanları ve Küçük Asya'yı kucaklayan büyük bir imparatorluğa dönüşmesinde elbette birçok faktör bulunmaktadır. Devletin altı yüz yıllık varlığının temelinde yer alan, izlediği başarılı ve dinamik fetih politikasının yanı sıra, değişik unsurlardan meydana gelen toplum yapısı için oluşturduğu kurumların/müesseselerin uygulanış şekli bunda belirleyici bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti her ne kadar kendinden önceki İslam devletlerinin geleneklerini izlemişse de, devlet yönetiminde ve kurumlarının işleyişinde kendilerine özgü farklılıklar içeren uygulamalar ortaya koymuştur. Bundan dolayıdır ki, Osmanlıların başarısında rol alan en önemli etken mevcut kurumlarının sağlamlığıdır denilebilir.

Osmanlı kurumlarının/müesseselerinin araştırılmasına yönelik, özellikle son 60 yıldır yoğun bir çalışma içerisine girilmiştir. Ömer Lütfi Barkan'ın¹ öncülüğünü yaptığı, Halil İncalık'ın da çok önemli katkılar sunduğu bu alanda yapılan çalışmalar, birçok araştırmacının katkısıyla devam etmiştir. Arşiv kaynaklarından yararlanarak yürütülen araştırmalar sonucu, Osmanlı Devleti'nin

---

¹ Ömer Lütfi Barkan'ın eserleriyle ilgili bilgi için bkz., <https://islamansiklopedisi.org.tr/barkan-omer-lutfi/25.04.2020>.

sosyal ve ekonomik tarihiyle ilgili önemli eserler ortaya konmuştur ve bu çalışmalar hummalı bir şekilde devam etmektedir.²

Bahsi geçen sürece bir nebze de olsa katkı sağlaması amacıyla yapılan bu çalışma, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde dâhil olduğu andan itibaren önemli bir idari merkez olan Trabzon'a ait şer'iyye sicilleri belgelerine dayanmaktadır. Kadı sicilleri de dediğimiz şer'iyye sicilleri Osmanlılarda toplumsal yapının bütün renklerini gösteren kayıtlardır. Araştırmanın konusu, 18. yüzyılın ortasında beş yıllık bir zaman sınırlandırması içerisinde Trabzon'da kadı sicillerine kayıtlı olan nikâh akitlerinin incelenmesidir. Konunun sınırlandırılmasında, devletin her alanda yenileşme sürecini yaşadığı bir dönem olmasının yanında literatürde de konuyla ilgili yapılan çalışmanın az olduğu bir tarih aralığı olması etkili olmuştur.

Çalışmanın ana kaynağını teşkil eden 8612, 8613, 8614 ve 8615 numaralı Trabzon şer'iyye sicilleri³, Hicri 1163-1168, Miladi ise 1750-1754 yıllarına tekabül etmektedir. Tam olarak beş yıl ile sınırlandığımız bu döneme ait sicillerde, toplamda 340 sayfalık kayıt mevcuttur. Bu kayıtlardan 65 sayfası nikâh akitlerine aittir. Söz konusu defterlerin içerisinde nikâh akitleri, kendilerine özel bir bölümde topluca kaydedilmişlerdir. Fakat istisna olarak bu bölümlerin dışında, diğer konularla ilgili kayıtların tutulduğu sayfalarda yer alan ve münferit olarak bulunan nikâh akitlerinin de (tarih aralığı olarak çalışma yıllarına tekabül eden) yer aldığı tespit edilmiştir. Bu münferit kayıtlar da çalışma verilerine ve hesaplamalara dâhil edilmiştir. Buna göre bu beş yıllık sicil kayıtlarının yaklaşık %20'sini nikâhlar oluşturmaktadır. Bu çalışmaya esas alınan nikâhların sayı adedi ise 939'dur.

Trabzon şer'iyye sicillerinde yer alan nikâh kayıtlarına dayalı yapılan bu araştırma, Osmanlı evlilik müessesesiyle ilgili çalışmalara⁴, Trabzon bölgesi özelinden küçük de olsa bir ışık tutmak ve katkı sağlamak amacı taşımaktadır.

---

² Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Çev. Halil Bertkay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 29.

³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat (MŞH) Şer'iyye Sicilleri Defterleri (ŞSC.d).

⁴ Şer'iyye sicillerine dayalı araştırmaları kapsayan ve yayımlanmış bazı kitaplar için bkz., Alattin Aköz, *Bir İmanın Nikâh Defteri*, Tablet Yayınları, Konya, 2006; Alpaslan Demir, İlhan Aybek, Çağrı Onar, Bahar Kocabaş ve Semanur Kahraman *Tokat Nikâh Defteri 1882 - 1887*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016; Alpaslan Demir, Hakan Yaşar, Yasin Dönder, Fadime Şeker ve Müyesser Tüzün, *Tokat Nikâh Defteri II*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016; A. Nükhet Adıyeke-Nuri Adıyeke, *Girit Nikâh Defteri*, Lozan Mübadilleri Ayhani Vakfı, İstanbul, 2011; Ayhan Yüksel, *Tirebolu Kazası Nikâh Kayıtları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.

Osmanlılarda Evlilik

Osmanlılarda, devletin kuruluşundan yıkılışına kadar önemini korumuş kurumlardan biri olan ve toplumun temel çekirdeğini oluşturan aile, evlilik yoluyla inşa edilmekteydi.⁵

Toplumda aile yapısının oluşabilmesi için erkek ve kadın arasında evlilik birliğinin kurulması gerekmektedir. Bu birliğin kurulmasına yönelik gerçekleşen uygulamalar arasında söz ve nişan gibi ritüeller bulunmakla birlikte, en gerekli olan uygulama nikâhtır. Kız isteme ve söz kesme aşamasından sonra evlenecek olan kişilerin ve ailelerinin birbirlerini yakından tanımalarına imkân sağlayan nişanlılık dönemi, değişik zaman ve bölgelere göre farklı şekil ve boyutları olan bir gelenektir. Nikâh ise sosyal olmasının yanında dini bir olgudur. Şahitler huzurunda resmi kayıtlara dayalı olarak kıyılır.

Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi şer'î ve örfî hukuk olarak iki temele dayanıyordu. Şer'î kanunlar her alanda hüküm koymadığı için onun boş bıraktığı alanlar örfî hukuk ile doldurulurdu. Osmanlı Devleti tarafından geliştirilen aile ile ilgili geniş hukuki mevzuatın içinde, genel olarak İslam hukuku kuralları yani şer'î hukuk yer almaktaydı. Bu durumda, Anadolu ve Rumeli eyaletlerinde resmi mezhep olan Hanefî mezhebinin uygulanışı genel olarak görülse de, zaman zaman diğer mezheplerin (Şafii, Maliki, Hanbeli) uygulamalarından da yararlandığı gözlemlenmiştir.⁶ Şer'î hukukun uygulanması söz konusu olduğunda, unutulmaması gereken bir husus da tek tip hukuk kurallarından bahsedilememesidir. Çünkü hukuk kuralları uygulandığı toplumun sosyal ve kültürel yapısına uygun olarak bir takım farklılıklar göstermektedir. Bu sebeptendir ki, Osmanlı aile hukukunun uygulaması diğer İslam devlet ve toplumlarından belirli ölçülerde farklılık arz etmektedir.⁷ Ayrıca incelenen bazı şer'îye sicillerinde zaman zaman Anadolu'da gerçekleşen evlilik uygulamalarının, İslami hükümlerle bağdaşmadığı da görülmüştür.⁸

Osmanlılarda devletin kuruluşundan itibaren yaygın olan nikâh uygulaması, ya bizzat kadılar tarafından ya da kadınların verdiği izinname ile yetkili kılınan din adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bu din adamları önlerine gelen herkesin nikâhlarını kıymamakta, önce mahkemeye başvurup evlenmelerinde hukuki bir engel bulunmadığını beyan eden bir izin kağıdı (izinname)

⁵ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, s.5.

⁶ M. Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2018, s. 28,29.

⁷ M. Akif Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 434-435.

⁸ İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları 1*, s. 33.

getirenlerin nikâhlarını kıymakta idiler.⁹ Kadı huzurunda kıyılan nikâhlar şer'îyye sicilleri denilen mahkeme defterlerine kaydedilmişlerdir. Devlet bir yaptırım olarak, kadının huzurunda veya kadının izni alınmadan gerçekleşen nikâhların varlığıyla ilgili ihtilafların çözümüne dair başvuruların dikkate alınmamasını istemiştir. Bundan dolayıdır ki, evlenecek kişiler ya mahkemede kadı huzurunda, ya da kadı izni ile imama nikâh akdettirme yolunu tercih etmişlerdir.¹⁰ Her iki durumda da bu akitler aynı maddi ve şekli hukuk kurallarına tabi olmuştur. 16. yüzyılda Şeyhülislam Ebussuud Efendi'ye ait bir fetvada mahkemenin izni olmadan yapılan nikâhlarda mahkemenin anlaşmazlıkların çözümlenmesinde etkin olamayacağını dile getirmesi devletin, kişilerin yasal haklarının korunması ve mahkemeye gelecek davaların çözümü noktasında nikâhların kaydedtirilmesi konusunu ne kadar ciddiye aldığını göstermiştir.¹¹

Yapılan evliliklerde öncelikle, evlenecek kimselerin rızası ve bunun beyanı önemlidir. Taraflar tam ehliyetli iseler nikâhlarında bizzat kendileri bulunabilecekleri gibi, kendilerini temsil etmesi için vekil de tayin edebilmektedirler. Eğer taraflar tam ehliyetli değilse, onlar adına velileri nikâh akdine katılmak zorundadırlar.¹² Evliliğin geçerli olmasının şartlarından biri, nikâh esnasında şahitlerin bulunması gerekliliğidir. Nikâh akdi gerçekleşirken iki şahit bulunması şarttır. Bu şahitlerin, akıllı ve reşit aynı zamanda Müslüman iki erkek veya aynı özelliklere sahip bir erkek ve iki kadından oluşması gerekmektedir.¹³

Bir diğer husus ise, nikâhta kadına ödenen veya ödenecek olan mehir konusunun yer almasıdır. Mehir, nikâh akdi sebebiyle erkek tarafından kadına verilen ve onun için ekonomik güvence özelliği taşıyan para veya mala verilen isimdir. İslam hukukuna göre, mehirin mutlaka verilmesi gerekmekte olduğu Nisa suresinde emredilmiştir.¹⁴ Mehir miktarının nikâh esnasında belirlenmiş olması, nikâhın geçerliliği için şart değildir fakat Osmanlı hukuk tarihinde konuyla ilgili uygulamalar neredeyse tamamen miktarların belirlenmiş olduğunu göstermektedir.¹⁵ Mehirin mahiyetiyle ilgili değişik terimler bulunmaktadır. Mehir, miktarın önceden tespit edilip edilmemesi yönüyle ikiye ayrılır. Tarafların

⁹ M. A. Aydın, "Osmanlılarda Aile", s. 438.

¹⁰ Zülfiye Koçak, "Şer'îyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Oluşumu (1600–1650)" *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44 (2010), s. 296.

¹¹ Aslı Özcan, *Trabzon Şer'îyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Trabzon, 2018.

¹² H. Cin, *İslâm ve Osmanlı*, s. 64-65.

¹³ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2017, s. 439.

¹⁴ Nisa Suresi, 24. Ayet, <https://kuran.diyanet.gov.tr>, Erişim Tarihi: 26.04.2020.

¹⁵ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 73.

evlilik öncesi konuşup üzerinde anlaştıkları mehire “mehr-i müsemma”, nikâh sırasında hâlâ miktar belirlenmemiş olduğunda ise, benzer konumdaki kadınların mehir miktarları kadar mehir verilmesine de “mehr-i misil” denir. Diğer yandan belirlenmiş olan mehir miktarlarının ödenme zamanına göre ikiye ayrıldığı görülmektedir. Buna göre mehirin tamamının veya bir kısmının önceden peşin ödenmesi durumunda buna “mehr-i muaccel” denir. Yani acele (ta’cil) edilmiş mehir anlamındadır. Yine mehirin tamamının ya da bir kısmının ileride verilmesi (te’cil edilmesi) kararlaştırılmışsa, buna da “mehr-i müccel” denir¹⁶.

Kadınların baktıkları davalara ilişkin kayıtların tümünde olduğu gibi nikâh kayıtlarında da özel bir biçimi olan ve her bir nikâh kaydının altında şühûdü’l-hâl denilen birtakım isimler yer alır.¹⁷ Bu isimler, kıyılan nikâhın niteliğine göre sayıca azalır veya çoğalır. Örneğin nikâhın ait olduğu şahsın unvanı/lakabı ağa veya efendi olduğunda diğer nikâhlara nazaran mehir miktarında olduğu gibi şahitlerin sayısında da artış gözlenmiştir. Yine nikâhın Müslüman veya gayrimüslim nikâhı olması durumuna göre bu isimlerin (şahitlerin) mensubiyetleri de değişmektedir.

Şer’iyye Sicillerinin Önemi ve Trabzon Şer’iyye Sicillerinin Mahiyeti

Osmanlı tarihi çalışmalarına ışık tutan çeşitli arşiv belgeleri mevcuttur. Bunlardan birisi de şer’iyye sicilleridir. Şer’iyye sicilleri, merkezden taşraya gönderilen ve çeşitli konuları içeren ferman ve berat türü belgelerle, mahkemelerde görülen çeşitli davalara ait hükümler, vekâlet, veraset, nikâh, boşanma, nafaka, kisve, kayyum talebi, kefalet türü noterlik kayıtları ve vakfiye kaydı, vergi, narh¹⁸, kale tamiri, iâşe nakli, maden kayıtları, terekeler, borç senetleri, mülk alım satımları¹⁹ ile toplumu ilgilendiren eğitim, sağlık, kültür, ekonomi, ziraat, ticaret gibi pek çok konuda binlerce belgeyi bünyesinde barındırmaktadır²⁰. Dolayısıyla şer’iyye sicilleri, hem genel hem bölgesel

¹⁶ E. B. Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, s. 446.

¹⁷ Hülya Taş, “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki ‘Şühûdü’l-Hâl’ Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Bilgi*, 44 (Haziran 2008), s. 25-44 .

¹⁸ Trabzon kadı sicillerine dayalı yapılan narh çalışmalarına ilişkin bkz: Temel Öztürk, “Trabzon’da Fiyatlar (1700-1750)” *Trabzon Tarihi Sempozyumu*, Trabzon, Türkiye, 6-8 Kasım 1998, ss. 351-369; Temel Öztürk, “Osmanlılarda Narh Sistemi”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 861-871.

¹⁹ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara 1994, s. 66.

²⁰ Alpaslan Demir, “Konya Şer’iyye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749)”, *History Studies*, 4/Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı Özel Sayısı (2012), s. 32.

mânâda Osmanlı topraklarında meydana gelen hukuki, siyasi, sosyal ve iktisadi olayların gün yüzüne çıkarılmasında önem arz eden belgelerdir.²¹

Kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şer'îyye de denilen bu defterler, kadı veya naibi tarafından tutulmaktaydı.²² Çoğunlukla bir yıllık kayıtları ihtiva etmekle birlikte birkaç yılı bir araya getiren defterler de bulunmaktadır.²³

Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her tabakadan insanlar arasındaki hukuki ilişkilerin kayda alındığı bu defterler, aynı zamanda Osmanlı toplum yapısı ve aile hayatına dair bilgi içeren en önemli kaynaklardır.²⁴ Bununla birlikte, Osmanlı toplumunda ailenin oluşum sürecinde yer alan, evlilik öncesi ritüellerle, evlilik akdinin gerçekleşmesi sırasında, örf, adet ve gelenekler çerçevesinde sürece dâhil edilen ne gibi uygulamaların olduğu, Osmanlı arşiv belgeleri ve sicil defterlerinde her yönüyle ayrıntılı bilgiler verilerek açıklanmamıştır.²⁵

Osmanlı Devleti topraklarına 1461 yılında dâhil olan Trabzon'a ait kaydı bulunan ilk şer'îyye sicili, 1555/1556 yılına aittir. Önceki yıllara ait sicil kayıtları bulunmamaktadır. Hicri 963-965 (1555-1558) tarihli ilk sicil kaydından, 1332-1334 (1913-1916) tarihli son sicil kaydına kadar 361 yıllık bütün sicil kayıtları mevcuttur. Trabzon'a ait 296 adet sicilin mikrofilm kopyaları Milli Kütüphane'de²⁶, İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi) Kütüphanesi'nde²⁷ ve

---

21 Trabzon'un sosyal, iktisadi ve hukuki olaylarının ortaya çıkarılmasında şer'îyye sicillerinin yanı sıra Trabzon ahkâm defterlerini de zikretmek gerekir. Trabzon ahkâm defterlerine dayanarak Trabzon ve çevresiyle ilgili kayda değer çalışmalar yapılmıştır. Bkz., Temel Öztürk, "Ahkâm Defterlerine Göre Trabzon ve Çevresinde Güvenlik (1742-1760)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 8, (2010), s. 29-53; Mehmet Fatih Gökçek, "1 Numaralı Trabzon Ahkâm Defteri'nde Kürtün Nahiyesi ile İlgili Kayıtlar (1742-1749)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 25, (2018), s. 69-102; İlhan Gök, "2 Numaralı Trabzon Ahkâm Defterine Göre Kürtün ile İlgili Merkeze Yansıyan Konular (1759-1796)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 28, (2020), s. 443-462.

22 Yunus Uğur, "Şer'îyye Sicilleri", *DİA*, C. 39, (İstanbul 2010), s. 8.

23 Ahmet, Akgündüz, *Şer'îyye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükmümler*, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 69.

24 Y. Uğur, "Şer'îyye Sicilleri", s.8.

25 Tülay Ercoşkun, *Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâha Dair Düzenlemeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ Tarihi) Ana Bilim Dalı, Ankara 2010, s. 4.

26 Hilal Tok Öztekin, *1922/108 Numaralı Trabzon Şer'îyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Trabzon 2017, s. 21.

27 <http://ktp.isam.org.tr/?url=kaynaksicil/26.04.2020>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır²⁸.

Trabzon sicillerinin, Bursa ve Edirne sicilleri gibi en erken tarihli sicillerden olduğu görülmektedir. Tarih olarak da sıralı bir düzen izlemektedir. Trabzon şer'iyeye sicillerine dayalı birçok çalışma yapılmış olup halen de çalışmalar devam etmektedir. Yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda²⁹ bahsi geçen dönemde nikâh kayıtlarına bağlı olarak henüz yeterli derecede çalışma yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırma ile bu alandaki eksikliğin giderilmesine yardımcı olunacağı ve konuya ilgi duyanların faydasına sunulacağı ümit edilmektedir.

1. Araştırmanın Yöntemi

1750-1755 yılları arasını kapsayan ve Trabzon şer'iyeye sicillerine kaydedilmiş olan aynı zamanda aile müessesesinin oluşumunda önemli bir yeri bulunan nikâhlarla ilgili yapılan araştırmada, şu sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

a) Araştırmanın sınırlandırıldığı beş yıl içerisinde yapılan evliliklerin yıllara ve aylara göre yoğunluğu nasıl gerçekleşmiştir? Trabzon şer'iyeye sicillerinde bulunan bu nikâh akitlerinde, her iki taraf kayıtlarda yer almakta mıdır? Gerçekleşmiş olan her nikâh için tarih atılmış mı? Evlenenlerin bekâr veya dul oldukları belirtilmiş midir? Kayıtlar arasında yenilenen nikâh mevcut mudur? Nikâh kayıtlarında sadece Müslümanlar mı vardı yoksa gayrimüslimlerin de nikâh kayıtları yer almış mıdır?

b) Trabzon'da nikâh kayıtlarında geçen kadın ve erkek isimleri nelerdir? En çok hangi kadın ve erkek isimler kullanılmıştır ve bu isimlerin yüzdeler oranları kaçtır? Bu isimler hala günümüzde kullanılmakta mıdır? Arapça-Farsça isimler mi çoğunluktadır yoksa Türkçe mi? Müslüman kadın ya da erkeklerde

²⁸ BOA, MŞH.ŞSC.d.,

²⁹ Trabzon şer'iyeye sicillerine dayalı olarak yapılmış olan aile ve kadınla ilgili çalışmalara örnek için bkz.: Ercan Karaismailoğlu, *1959/145 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Sicilinin Aile Hukuku Kayıtlarının Çevriyazısı ve Hukuki Tablîli*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019; Ali Turan, *1815 Numaralı Trabzon Şer'iyeye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6/3 (2015), s. 379-428; Temel Öztürk, *18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Kadı Sicillerindeki Terekelere Göre Kadın*, Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I-II, Ed. Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2016. Ayrıca yapılmış olan başka çalışmalar için bkz., Canan Demir, *Saraybosna Şer'iyeye Sicillerindeki Nikâh Kayıtları (1781-1783)*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, Mersin 2019; Alaaddin Aköz, "XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri ve Bazı Değerlendirmeler", *İstem*, 3 (2004), s. 91-117.

gayrimüslim, gayrimüslim kadın ve erkeklerde Müslüman isimlere yer verilmiş midir? Yaygın olarak tek isim mi kullanılmıştır, yoksa ikili isimlerde var mıdır?

c) Trabzon'da kullanılan unvan ve lakaplar nelerdir? İncelediğimiz kayıtlarda kullanılan unvanlar ve lakaplardan yola çıkarak, Trabzon halkının sosyo-ekonomik durumuna ilişkin fikir edinmek mümkün müdür? Yine kayıtlara geçen erkeklerin kullandığı lakaplara göre kişilerin hangi meslek gruplarına dâhil olduğu tespit edilebilecek midir? Kadınların da kullandığı unvan ve lakaplar var mıdır?

d) İncelemeye tabi tuttuğumuz sicillerde kayda geçen her nikâh için, mehir belirtilmiş midir? Belirtilen mehirlerin miktarları nelerdir? Hangi para cinsinden ifade edilmiştir? Dul ve bekâr olanlar için tespit edilen mehir miktarları farklılık göstermekte midir?

f) Trabzon'da kayıt altına alınan nikâhlarda, ilgili kişilerin yaşadığı yerler belirtilmiş midir? Öyle ise defterde yer alan kayıtlar şehrin bir kesimine mi aittir yoksa birçok kesim için kayıt tutulmuş mudur? Varsa buralar nerelerdir, isimleri nedir?

Araştırma için belirlenen tarihler göz önünde bulundurulduğunda başlangıç için gerekli olan defterin 8612 numaralı defter olduğu tespit edilmiştir. Çalışma için veri toplamaya, defterde bulunan nikâh kayıtları arasından 1 Ocak 1750'ye isabet eden 22 Muharrem 1163 tarihli nikâhla başlanmıştır. Bu kayıt, defterin 41. sayfasında yer alan 8. nikâhtır. Defterde yer alan ve bu çalışmaya dâhil edilen nikâh sayısı 41 adettir. Buradaki nikâh kayıtları 43. sayfada yer alan 25 Rebiülahir 1163 (3 Nisan 1750) tarihli nikâhla bitmektedir³⁰.

8613 numaralı ikinci defterde bulunan kayıtlar 45. sayfada bulunan, 13 Cemaziyelahir 1163 (20 Mayıs 50) tarihli nikâhla başlamaktadır. Önceki defterle karşılaştırıldığında arada yaklaşık bir buçuk aylık veri kaybı bulunmaktadır. Bu da araştırma açısından bir kısıtlılık oluşturmaktadır. Defterde herhangi bir eksik veya hasarlı sayfa bulunmadığından, bu veri kaybının nedeni, defterin bitmesi ve yeni deftere bu tarihlerde gerçekleşen nikâhların geçirilmemesiyle alakalı olmalıdır. Söz konusu defterde 45. sayfadan 61'e kadar 410 nikâh kaydı sıralı olarak yer almaktadır. Ayrıca 113. sayfada da 4 adet gayrimüslim nikâhı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu defterde toplam 414 nikâh kaydı vardır. Yine burada yer alan mükerrer bir kayıt³¹ bulunmaktadır ve bunlardan biri sayıya dâhil edilmemiştir. Bu kaydın mükerrer olmasının temel nedeni ilk kayıtta şahitlerin yazılmamasıdır. Aynı kayıtlarla ilgili dikkat çeken bir diğer fark ise nikâhı kıyılacak olan kadının adının her iki nikâhta da farklı olarak yer almasıdır. Bu

³⁰ MŞH.ŞSC.d., 8612.

³¹ MŞH.ŞSC.d., 8613, 48/16, 48/17.

defterdeki nikâh kayıtları 61. sayfada yer alan 27 Rebiülahir 1165 (14 Mart 1752) tarihli nikâhla son bulmaktadır³².

Yararlanılan 8614 numaralı üçüncü defterde bulunan nikâh kayıtları ise 48 numaralı sayfada 4 Şevval 1166 (4 Ağustos 1753) tarihli nikâhla başlamaktadır. Bir önceki defterle karşılaştırıldığında arada bir buçuk yıllık bir veri kaybı bulunmaktadır. Bu veri kaybı sadece nikâh kayıtları için geçerli değildir, defterin tamamında bulunan farklı konulardaki yazılar içinde bu eksiklik söz konusudur. Defterler incelendiğinde bunun nedeniyle ilgili herhangi bir ipucu görünmemektedir. Bu kısımda bulunan 289, ilaveten 90 numaralı sayfada da 3 adet gayrimüslim nikâhla birlikte toplam 292 kayıt tespit edilmiştir. 61 numaralı sayfaya kadar kaydedilen nikâhlar 30 Receb 1167 (23 Mayıs 1754) tarihinde son bulmuştur³³.

Son olarak 8615 numaralı defterde kayıtlı olan nikâhlardan faydalanılmıştır. Zaman olarak sınırlarının çizildiği tarihe kadar olan kısmı ele alınmıştır. Defterin 51. sayfasında 1 Şaban 1167 (24 Mayıs 1754) tarihli kayıtlarla başlayan nikâh kayıtları bir önceki defterin son kayıtlı nikâhıyla karşılaştırıldığında herhangi bir veri kaybı olmadığı görülmektedir. Bu defterde yararlanılan 190 Müslüman, 1 gayrimüslim toplam 191 nikâh kaydı bulunmaktadır. Toplanan veriler en son 31 Aralık 1754'de denk gelen 16 Rebiülevvel 1168 (31 Aralık 1754) tarihli kayıtlarla son bulmuştur³⁴.

Toplam sayısı 939'u bulan bu nikâh kayıtlarının veri değerlendirmesi defter olarak değil yıl esaslı yapıldığından kısaca bu nikâhların yıllara göre dağılımı da şu şekilde sıralanabilir: 1750 yılında 159 Müslüman, 3 gayrimüslim toplam 162, 1751 yılında 212 Müslüman, 1 gayrimüslim 213 kayıt, 1752 yılı nikâh kayıtları iki buçuk ay kaydedilmiştir ve 81 kayıt vardır. 1753 yılında beş aylık 127 kayıt mevcuttur. 1754 yılında 352 Müslüman 4 gayrimüslim toplamda 356 kayıt bulunmaktadır.

Okumada kayda değer bir zorluk yaşanmamıştır fakat yukarıda da bahsedildiği gibi kayda geçmemiş nikâhlardan dolayı bir buçuk yıllık veri kaybı bulunmaktadır. 8614 numaralı defterde bulunan bu bir buçuk yıllık veri kaybı, defterde bulunan diğer kayıtlar için de geçerli olup bu, sicil defterinin tamamına yansımıştır.

Araştırmada kullanılan Trabzon şer'îyye sicillerini referans gösterirken izlenen yöntem; nikâh kayıtlarında her bir defterde numaralanmış olarak bulunan sayfalar, atıf ve dipnot kullanımında aynı üzerindeki numaralar ile gösterilmiştir. Tablolarda ise hicri ve miladi aylar baş harfleriyle gösterilmiştir.

---

³² MŞH.ŞSC.d., 8613.

³³ MŞH.ŞSC.d., 8614.

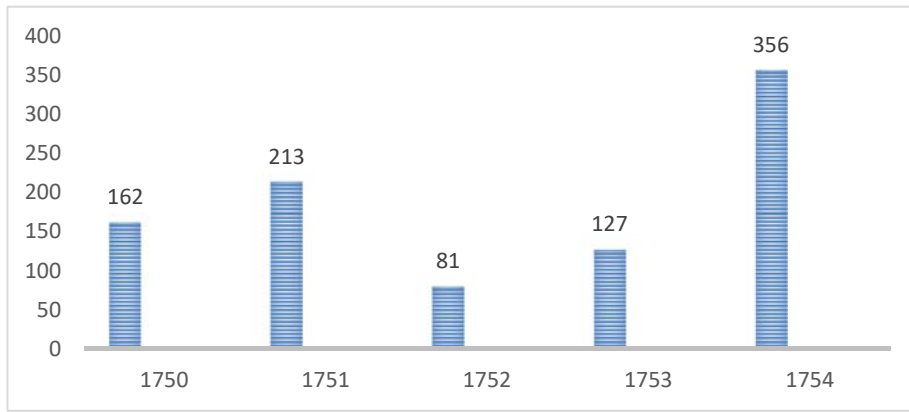
³⁴ MŞH.ŞSC.d., 8615.

2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi

4.1. Sayısal Verilerin Analizi

Bu çalışmada Trabzon'a ait 8612, 8613, 8614 ve 8615 numaralı sicillerde yer alan 938 adet nikâh kaydı tespit edilerek kullanılmıştır. 1750-1755 tarihleri arasını kapsayan bu nikâhların yıllara göre dağılımı Şekil 1'deki gibidir.

Şekil 1. Nikâh Kayıtlarının Yıllara Göre Dağılımı

Görüldüğü üzere, 1750 yılında 162, 1751 yılında 213 kayıt bulunurken, çok fazla veri kaybı bulunan yani kaydedilmemiş olan nikâhlar sebebiyle 1752 yılında 81, yine aynı şekilde 1753 yılında 127 kayıt mevcuttur. En çok kayıt 356 nikâhla 1754 yılına aittir. Bu da toplam sayının %37,9'dur.

Değerlendirmeye tabi tutulan nikâh kayıtlarının aylara göre yansımaları ise Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Yıllık Nikâh Kayıtlarının Aylara Göre Dağılımı

Yıl/Ay→ ↓	M	S	RA	R	CA	C	B	Ş	N	L	ZA	Z	Adet
H. 1163	8	11	16	6	1	12	21	19	14	17	13	8	146
H. 1164	15	13	13	17	13	14	11	13	9	19	26	24	187
H. 1165	27	34	31	31	0	0	0	0	0	0	0	0	123
H. 1166	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	16	21	59
H. 1167	40	25	41	37	33	30	27	28	22	15	23	30	351
H. 1168	33	21	19										73
Toplam	123	104	120	91	47	56	59	60	45	73	78	83	939

Buna göre en fazla nikâh (%37,9) Muharrem (123), Safer (104) ve Rebiulevvel (120) aylarında gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri miladi ve hicri yıllar arasında bulunan farktan dolayı bu üç ayın beş yıl içerisinde altı defa yer almasıdır. Bir başka neden ise 1165/1166 (1752/1753) yıllarında kaydedilmemiş yaklaşık bir buçuk yıllık verinin bulunması. Çünkü bu üç ay bu kayıptan birer defa etkilenirken Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir, Recep, Şaban ve Ramazan ayları her iki yılda da etkilenmişlerdir. Dolayısıyla veriler bu beş ay için iki yılda sıfır olarak girilmiştir.

Beş yılda en az nikâh kayıtlarının bulunduğu aylar, Ramazan (45) ve Cemaziyelevvel (47) aylarıdır (%8,7). En az kaydın Ramazan ayına denk gelmesi oruç dolayısıyladır. Çünkü düğünlerin, nikâh kayıtlarıyla birlikte ya da kısa bir süre içerisinde gerçekleştiğini düşünürsek, yeme içme gibi faaliyetlerin kısıtlanacağı hesaba katılmalıdır.

Yine düğünde açken yürütülecek birçok faaliyetin zorluğu da malumdur. Cemaziyelevvel ayında ise nikâh kayıtlarının az olma sebebi, yukarıda bahsedildiği gibi veri kayıplarından her iki yılda da etkilenmiş olmasının yanı sıra yine defterleri değerlendirirken de belirtildiği üzere 8612 numaralı birinci defterden 8613 numaralı ikinci deftere geçilirken bir buçuk aylık bir veri kaybının bulunmasıdır. Bu kaybın bir aylık kısmı Cemaziyelevvel ayını kapsamaktadır. Bu ayın nikâh kayıtlarının az olmasının en önemli nedeni, üç yılda da bu aya ait veri kaybı bulunmasından kaynaklanmaktadır. Diğer aylara bakıldığı zaman orantılı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Aynı verilerin miladi aylara göre dağılımı ise Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Nikâh Kayıtlarının Miladi Aylara Göre Dağılımı

Yıl/Ay→ ↓	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Adet
1750	15	13	12	2	10	18	22	15	18	14	9	14	162
1751	13	15	15	19	11	10	15	11	22	26	24	32	213
1752	36	22	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	80
1753	0	0	0	0	0	0	0	24	14	25	38	26	127
1754	45	35	40	24	31	22	24	18	22	43	17	36	357
Toplam	109	85	89	45	52	50	61	68	76	108	88	108	939

Defterlerde kayda geçen nikâh akıtları incelenip, hicri tarihler miladi takvime çevrildiğinde, en fazla nikâh kaydının bulunduğu ayın Ocak (109) olduğu görülmektedir (%11,6). En az ise (%4,7) Nisan’da (45) gerçekleşmiştir.

Bu durumda ortaya çıkan tablo günümüzden biraz farklıdır. Bugün en fazla nikâhlar okulların tatile girdiği yaz aylarında gerçekleşirken o yıllarda en çok kış ve sonbahar mevsiminde gerçekleşmiştir. Kış döneminde 302 (%32), sonbahar mevsimi döneminde 272 (%28,9) kayıt bulunurken, yaz mevsiminde 179 (%19),

ilkbaharda ise, 186 (%19,8) nikâh kaydı bulunmaktadır. Bilindiği üzere gerek tarla, gerekse bağ-bahçe işleri Nisan ve Eylül ayları arasına denk gelmektedir. Nisan ayında 45 kaydın olma nedeni büyük olasılıkla ekonomik faaliyetler ile ilgilidir. Ayrıca bu beş yıl Ramazan ayının da Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarına denk geldiği görülmektedir. Bu da etki edebilecek başka bir faktördür. Defterlerde, sonbahar ve kış aylarına birlikte bakıldığında 574 (%61) nikâh kaydı bulunurken, bahar ve yaz aylarında 365 (%37,9) kayıt bulunmaktadır. Dolayısıyla tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu dönemler ve Ramazan'da evlilikler azalmaktadır. Belki de bu yüzden Ocak, Ekim ve Aralık ayı en fazla nikâh kıyılan ay olmuştur.

Hanefi mezhebine göre akıllı ve ergin erkek ve kadın bizzat kendi katılımlarıyla evlenebileceği gibi, bu evlilik vekil aracılığı ile de gerçekleşebilir. Temyiz gücüne sahip Müslüman her erkek veya kadın, nikâhta vekil olabilir.³⁵ Trabzon şer'iyye sicillerinde bulunan söz konusu nikâh akitlerinde, her iki tarafın da ya bizzat kendileri ya da vekilleri vasıtasıyla nikâhlarında yer aldıkları görülmektedir. Fakat bugünün aksine o tarihlerde yaygın olan nikâh akdi uygulamasının vekâlet vererek gerçekleştirildiği görülmektedir. Kıyılan toplam 939 nikâhın 170'ine (%18) damat kendisi bizzat iştirak ederken, nikâhına kendisi katılan gelin sayısı ise sadece 19'dur (%2). Damat ve gelinin kendilerinin bulunduğu nikâhların detaylarına dikkat edildiğinde, genel olarak dul olanlarda ve nikâh yenileyenlerde bu durumun daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Evlenecek olan erkek ve kadınların kendi nikâh törenlerinde bulunmalarının bu kadar az oranda olması, bu uygulamanın dinimizce bir sakıncasının olmamasına rağmen o günün yaygın olan uygulamasına bağlanabilir.

Araştırmamızda yer alan nikâh kayıtlarında erkekler için böyle bir tanımlama söz konusu değilken evlenecek olan kadınların dul veya bekâr oldukları yazılmıştır. Bunların 500 (%53,3)'inin *ez-zevce'tü's-seyyibe*³⁶ ifadesiyle dul olduğu belirtilirken, 427 (%45,4) nikâhta da evlenenlerin *ez-zevce'tü'l-bikerü'l-bâliğa*³⁷ ifadesiyle bekâr oldukları kaydedilmiştir. Kayıtlardan 6 (%0,5)'sında³⁸ sadece *ez-zevce* ibaresi bulunmakta, evlenen kadının dul veya bekâr olduğu anlaşılmamaktadır. Kayıtlardan 3 (%0,3)'ünde³⁹ henüz ergenlik çağına girmemiş, çocuk yaşta olanlar *ez-zevce'tü'l-bikerü's-sagîre*⁴⁰ olarak nitelendirilmiştir. Evlenmek için gerekli olan temyiz gücü ve ergenlik şartına sahip olmayan kız ve

³⁵ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhi* 2, Uysal Kitabevi, Konya, 2002, s. 431.

³⁶ *Seyyibe*: Dul, Bkz., Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1996, s. 947.

³⁷ *Bikerü'l-bâliğa*: "Bikr" bekar, kız, "Baliğ" buluğa erişmiş, reşit. Bkz., Devellioğlu, age, s. 69, 103.

³⁸ MŞH.ŞSC.d., 8613, 54/21; MŞH.ŞSC.d., 8614, 50/20, 90/3; MŞH.ŞSC.d., 8615, 55/11, 57/17, 58/6.

³⁹ MŞH.ŞSC.d., 8613, 51/13; MŞH.ŞSC.d., 8614, 61/9; MŞH.ŞSC.d, 8615, 52/3

⁴⁰ *Bikerü's-sagîre*: Bikr" bekar, kız, "sagîre", küçük. Bkz., Devellioğlu, age, s. 103, 910.

erkeklerin, velileri tarafından evlendirilmesi dinimizce mümkün olduğundan,⁴¹ şer'iyeye sicillerinde çok az da olsa böyle bir uygulamaya rastlanmaktadır. Kayıtlarda 3 adet⁴² *ez-zevcetü's-seyyibe el-mu'taka*⁴³ kaydıyla, azat edilmiş cariyeye nikâhı bulunmaktadır.

Nikâh kayıtlarında yer alan 939 nikâhın 936 (%99,7)'sının tarihleri yazılmış ve net olarak okunabilmiştir. Nikâhların 2'si sicil kaydındaki tarih kısmının belirsizliği nedeniyle okunamazken, yalnızca 1 nikâhta tarihin kaydedilmediği görülmüştür.⁴⁴ Nikâhlar sıralı olarak yazıldığından, hesaplamalarda bu üç nikâh⁴⁵ ilgili yıllar ve aylar arasına dâhil edilmiştir.

Kayıtlarda karı-koca arasında tekrar yenilenen nikâhlar da yer almaktadır. Bunların sayısı 9 adettir.⁴⁶

Sicillerde büyük çoğunlukla Müslüman nikâhları kaydedilmiştir. Bu sayı 931 (%99,1)'dir. Kayıtlarda gayrimüslim nikâhları da yer almakla birlikte sayısı çok azdır ve genellikle defterlerin diğer nikâhlardan farklı sayfalarında bulunmaktadır. Bu nikâhlar 8 adettir.⁴⁷

4.2. İsim Analizleri

İnsanların çocuklarına vermiş olduğu isimler onların kişiliklerinin ve kültürlerinin bir yansımasıdır. Aynı zamanda bu verilen isimler o ailenin dünya görüşünün de bir yansıması olabilmektedir⁴⁸ Yani şahıs isimlerinin verilmesinde coğrafyanın, kültürün, dini ve fikri inanışın etkilerini hissetmek kaçınılmazdır.

1950-1955 yılları arasında, incelediğimiz Trabzon şer'iyeye sicillerinde 939 nikâh kaydında yer alan evlenecek olan kadınların isimleri tek tek tespit edilerek Tablo 2 oluşturulmuştur.

⁴¹ Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, s. 57.

⁴² MŞH.ŞSC.d, 8613, 50/20, 53/7; MŞH.ŞSC.d., 8614, 60/9.

⁴³ *Mu'taka*: A.zat edilmiş cariyeye, Bkz., Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, s. 690.

⁴⁴ MŞH.ŞSC.d., 8615, 57/4, 57/5.

⁴⁵ MŞH.ŞSC.d., 8613, 45/5.

⁴⁶ MŞH.ŞSC.d., 8613, 56/13; MŞH.ŞSC.d., 8614, 49/1, 2, 51/11, 15, 55/8,13; MŞH.ŞSC.d., 8615, 52/1, 52/19.

⁴⁷ MŞH.ŞSC.d., 8613, 113/1,2,3, 122/1; MŞH.ŞSC.d., 8614, 90/1,2,3; MŞH.ŞSC.d., 8615, 111/1.

⁴⁸ Yılmaz Kurt, "Sivas Sancağında Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)", *OTAM*, 4 (1993), s. 223-290.

Tablo 2. Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Kadın (Gelin) İsimleri

İsimler	Kişi Sayı	Yüzde	İsimler	Kişi Sayı	Yüzde	İsimler	Kişi Sayı	Yüzde	İsimler	Kişi Sayı	Yüzde
Fatma	202	%21,5	Ayşe	110	%11,7	Havva	89	%9,4	Hadice	88	%9,3
Emine	84	%8,9	Zeyneb	57	%6,0	Rukiye	46	%4,8	Esmâ	33	%3,1
Saliha	31	%3,3	Ümmühan	16	%1,7	Dudu	12	%1,2	Hanife	10	%1,0
Rabia	9	%0,9	Hafza	8	%0,8	Şerife	8	%0,8	Ümmü	6	%0,6
Dursune	5	%0,5	Kezban	5	%0,5	Sabire	5	%0,5	Ballı	4	%0,4
Elif	4	%0,4	Melek	4	%0,4	Meryem	4	%0,4	Zeliha	4	%0,4
Peri	3	%0,3	Rahime	3	%0,3	Raziye	3	%0,3	Sultan	3	%0,3
Ümmügülsüm	3	%0,3	Asiye	2	%0,2	Baha	2	%0,2	Balkız	2	%0,2
Beyhan	2	%0,2	Belkız	2	%0,2	Emetullah	2	%0,2	Firdevs	2	%0,2
Gülbeyaz	2	%0,2	İsimsiz	2	%0,2	Miyase	2	%0,2	Şemşi	2	%0,2
Zarife	2	%0,2	Abide	1	%0,1	Akile	1	%0,1	Asya	1	%0,1
Azize	1	%0,1	Durdu	1	%0,1	Edibe	1	%0,1	Elmas	1	%0,1
Fahriye	1	%0,1	Fedora	1	%0,1	Fikriye	1	%0,1	Gevher	1	%0,1
Gonca	1	%0,1	Güllü	1	%0,1	Gülüm	1	%0,1	Halime	1	%0,1
Hamide	1	%0,1	Hanım	1	%0,1	Hanşah	1	%0,1	Hayal	1	%0,1
Hayriye	1	%0,1	Hüsna	1	%0,1	Hüsnüşah Havva	1	%0,1	İstanbul	1	%0,1
Kiraz	1	%0,1	Maksude	1	%0,1	Marziye	1	%0,1	Medine	1	%0,1
Munise	1	%0,1	Münevver	1	%0,1	Müslime	1	%0,1	Müzafte	1	%0,1
Nâile	1	%0,1	Naime Hanım	1	%0,1	Nazile	1	%0,1	Nazlı	1	%0,1
Nergis	1	%0,1	Perihan	1	%0,1	Perişan	1	%0,1	Reyhan	1	%0,1
Roza	1	%0,1	Sadika	1	%0,1	Safiye	1	%0,1	Sariye	1	%0,1
Servinaz	1	%0,1	Sitti	1	%0,1	Sofiya	1	%0,1	Sündüs	1	%0,1
Şehriban	1	%0,1	Şerife Fatma	1	%0,1	Şerife Rukiye	1	%0,1	Şerife Ümmügülsüm	1	%0,1
Takloya	1	%0,1	Timona	1	%0,1	Ümmü Selime	1	%0,1	Yeter	1	%0,1
Zehra	1	%0,1	Zülfiye	1	%0,1						

Bu tabloya göre karşımıza 97 farklı isim çıkmaktadır. Nikâhlardan ikisinde evlenen kadınların adı yazılmamıştır. Bunlar isimsiz ibaresiyle tabloda yer almakla birlikte⁴⁹ bu iki kaydın eksikliği dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Bu hesaplamalara göre, tespit edilmiş olan isimlerin 40'ı tekrar ederken, 57'sinin birer kez kullanıldığı görülmektedir.

1750-1755 tarihlerinde Müslüman kadınlar için kullanılan sadece 9 isim %79,65'lik yüksek orana sahipken, 87 isim %20,35'ini oluşturmuştur. Bu isimler arasında, Fatma en çok tekrar eden isim olup, kayıtlarda 202 defa yer

⁴⁹ MŞH.ŞSC.d., 8613, 59/16; 8614, 51/18.

almıştır. Bu da tek başına, tablomuzda yer alan Müslüman isimlerin %21,74'üne karşılık gelmektedir.⁵⁰

Daha önce de bahsedildiği gibi 8613 numaralı defterde bulunan mükerrer kayıta kadının adı farklı olarak yer almıştır. Buna göre birinci kayıta Rukiye Hanım olarak yazılan isim, ikincisinde Havva olarak değiştirilmiştir. Birinci kayıta şahitlerin yer almaması ve diğer tüm bilgilerin aynı olması sebebiyle ikincisi esas alındığından, hesaplamalara Rukiye Hanım ismi dâhil edilmemiştir.⁵¹

Çalışmada yer alan ve 8 adet gayrimüslim nikâhında bulunan kadın isimleri az olmaları nedeniyle burada belirtmek gerekirse, okuyabildiğimiz kadınlarla, Roza, Fedora, Timona, Sofiya, Nazlı, İstanbul, Meryem ve Takloya'dır. Yapılan incelemede, Müslümanlara ait nikâhlarda gayrimüslim isimlere rastlanmazken, gayrimüslim nikâhları arasında Nazlı, Meryem gibi yaygın olan Müslüman isimleri ile karşılaşmayı beklemediğimiz İstanbul isminin bulunması dikkat çekicidir. Çeşitli araştırmalar zaman zaman Anadolu'da yaşayan gayrimüslimlerin Türk isimleri aldıklarını ortaya koymaktadır.⁵² Söz konusu kayıtlarımızda kadınların babaları da gayrimüslim isimlerle yer aldıklarından, bu bilgi de bu yöndeki araştırmalar için bir örnek teşkil edebilir.

İlgili tabloya bakarak o dönem için, Trabzon'da kullanılan Müslüman kadınların isimlerinden en yaygın olanlarının, Fatma, Ayşe, Havva, Hadice, Emine, Zeyneb, Rukiye, Esmâ ve Saliha olduğu söylenebilir. Bu isimlerin günümüzde de gerek Trabzon'da gerekse tüm Anadolu'da yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

O yıllarda her ne kadar, Ballı, Balkız, Beyhan, Dudu, Durdu, Dursune, Güllü, Nazlı, Kiraz, Yeter gibi Türk kökenli isimler kullanılmaktaysa da, bilindiği gibi isimlerin büyük çoğunluğu Arapça-Farsça kökenlidir. Bu durum bugün için de aynı şekilde geçerlidir. Günümüz uygulamasından farklı olarak çift ismin yaygın bir uygulama olmadığı görülmektedir. 96 farklı isim arasından sadece 5 tane çift isim dikkat çekmektedir.

Söz konusu kayıtlarda, evlenecek olan erkeklerin isimleri ile ilgili veriler ise Tablo 3'te yer almaktadır.

⁵⁰ Tabloda verilen yüzdeler oranlarla burada verilen oranlar biraz farklılık arz etmektedir. Bunun nedeni buradaki oranlar sadece Müslüman kadın isimleri hesaplamaya esas alındığı içindir. Tabloda ise yüzdeler hesaplar, mevcut olan tüm isimler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

⁵¹ MŞH.ŞSC.d., 8613, 48/16, 48/17.

⁵² Kurt, "Sivas Sancağında, s. 238; Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkisi", *Belleten*, 1/7198, (1986), s. 689.

Tablo 3. Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Erkek (Damat) İsimleri

İsimler	Kişi Say.	Yüzde	İsimler	Kişi Say.	Yüzde	İsimler	Kişi Say.	Yüzde	İsimler	Kişi Say.	Yüzde
Mehmed	161	%17	Ali	117	%12	Mustafa	71	%7,5	Hasan	60	%6,4
Ahmed	59	%6,3	Osman	53	%5,6	İbrahim	51	%5,4	İsmail	48	%5,1
Hüseyin	45	%4,8	Ömer	41	%4,3	Süleyman	28	%2,9	Mahmud	24	%2,5
Abdullah	22	%2,3	Ebubekir	15	%1,6	Musa	11	%1,1	Yusuf	11	%1,1
Halil	10	%1,0	Salih	9	%0,9	Veli	8	%0,8	Abdurrahman	7	%0,7
Kasım	5	%0,5	Yahya	5	%0,5	Murtaza	4	%0,4	Bekir	3	%0,3
Rüstem	3	%0,3	Sadullah	3	%0,3	Okunamadı	3	%0,3	Abbas	2	%0,2
Abdulka dir	2	%0,2	Sâni	2	%0,2	Selim	2	%0,2	Selman	2	%0,2
Seyyid	2	%0,2	Yakub	2	%0,2	Abdi	1	%0,1	Abdulhamid	1	%0,1
Abdurrahim	1	%0,1	Artın	1	%0,1	Asaf	1	%0,1	Ateş	1	%0,1
Bandalı	1	%0,1	Can Mahmud	1	%0,1	Cemal	1	%0,1	Dursun	1	%0,1
Emin Mehmed	1	%0,1	Eyyüb	1	%0,1	Fazlı	1	%0,1	Haçik	1	%0,1
Halhas	1	%0,1	Hamza	1	%0,1	Hasan Ahmed	1	%0,1	Haydar	1	%0,1
Hızır	1	%0,1	İsa	1	%0,1	İshak	1	%0,1	İslam	1	%0,1
İstefan	1	%0,1	İvaz	1	%0,1	Mehmed Hasan	1	%0,1	Memiş	1	%0,1
Muhsin	1	%0,1	Mustafa Nesim	1	%0,1	Mustafa Ömer	1	%0,1	Mürsel	1	%0,1
Naim Ahmed	1	%0,1	Nasuh	1	%0,1	Ozi	1	%0,1	Pedro	1	%0,1
Recep	1	%0,1	Reşid	1	%0,1	Sadık	1	%0,1	Salih Mehmed	1	%0,1
Sefa	1	%0,1	Şaban	1	%0,1	Şerif	1	%0,1	Tahir	1	%0,1
Timur	1	%0,1	Umur	1	%0,1	Yahya Ali	1	%0,1	Yorgi	1	%0,1
Yunus	1	%0,1	Yusuf Ömer	1	%0,1						

İncelenen kayıtlarda geçen evlenecek olan erkeklerin isimleri 81 çeşit olup, içerisinde 33'ü tekrar ederken 48 adet isim bir defa kullanılmıştır. Üç nikâh kaydının erkek isimleri okunamamıştır.⁵³ Bu isimler “okunamadı” ibaresiyle tabloda bulunurken, bu eksiklik hesaplamalara yansıtılmıştır.

1750-1755 yılları arasını kapsayan kayıtlarda, Müslüman erkeklerin büyük bir oranı yani %71,22'si 10 ismi kullanırken geri kalan %28,78'lik kesimi 71 farklı isim kullanmıştır. En çok tekrar eden isim Mehmed olmuştur. Kayıtlarda

⁵³ MŞH.ŞSC.d., 8613, 60/12; MŞH.ŞSC.d., 8614, 54/12; MŞH.ŞSC.d., 8615, 51/14.

161 defa yer alarak isimlerin %17,34'lük bir kısmını oluşturmuştur.⁵⁴ En fazla kullanılmış olan 10 isim sırayla, Mehmed Ali, Mustafa, Hasan, Ahmed, Osman, İbrahim, İsmail, Hüseyin ve Ömer'dir. Bu isimler bugün de Anadolu'da hala önemini yitirmemiş, çok yaygın olarak kullanılan isimlerdir.

Tabloya göre değerlendirildiğinde ve gayrimüslim isimleri hariç tutulduğunda, Türk kökenli isimlerden sadece Timur, Ateş, Umur, Memiş, Can ve Dursun karşımıza çıkmaktadır. Bunlar da az tekrarlanan ve o gün için yaygın olmayan isimlerdendir. Bu isimler günümüzde biraz daha fazla yaygındır diyebiliriz.

Türklerde İslamiyet'in kabulüyle başlayan ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasından itibaren hız kazanan Arapça ve Farsça isimlerinin yaygın kullanımı durumu⁵⁵ çalışmamızda yer alan isimlerde de kendini göstermektedir. Bu durum günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Çift ad takma uygulaması, kadın isimlerinde olduğu gibi erkek isimlerinde de günümüzle orantısız bir durum arz etmektedir. Yani kullanımı azdır. Tabloda buna sadece 10 örnek bulunmaktadır.

Tabloya dâhil edilen, 8 adet gayrimüslim erkeğin isimleri tespit edilmeye çalışılmış olup okunabildiği kadarıyla, Artın, Bandalı, Halhas, Haçık, İstefan, Pedro, Ozi ve Yorgi'dir.

4.3. Kullanılan Unvanlar ve Lakaplar

Çalışmamızda incelediğimiz Trabzon şer'iyeye sicillerine göre çoğunlukla kişilerin isimlerinin yanında unvanlar ve lakaplar yer almaktadır. Unvan ve lakap (lakab) kelimeleri Arapça kökenlidir. Unvan; isim, san, lakab, şöhret ve başlık anlamında kullanılırken,⁵⁶ lakap ise; bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan addır.⁵⁷ Özaydın, her ikisinin de Türkçede çoğu zaman eş anlamlı gibi kullanıldığını belirtmiştir⁵⁸ Buna binaen her iki terim beraber ele alınacaktır. Çalışmada sadece nikâhın tarafı olan erkeğe ait bulunan unvan ve lakaplar toplu bir biçimde değerlendirilecektir. Babalara ya da şahitlere ait olanlar hariç tutulacaktır. Söz konusu unvan ve lakaplarla ilgi veriler Tablo 4'te şu şekildedir:

⁵⁴ Tabloda verilen yüzdeler oranlarla burada verilen oranlar biraz farklılık arz etmektedir. Bunun nedeni buradaki oranlar sadece Müslüman erkek isimleri hesaplamaya esas alındığı içindir. Tabloda ise yüzdeler hesaplar, mevcut olan tüm isimler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

⁵⁵ Abdulkadir İnan, "İslamdan Sonra Türkçe Adlar", *Türk Dili*, 7(82) 1958, s. 494.

⁵⁶ Devellioğlu, age, s. 1129.

⁵⁷ Age, s. 541.

⁵⁸ Abdulkadir Özaydın, "Unvan", *DİA*, C. 42 (İstanbul 2012), s.163.

Tablo 4. *Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Unvan ve Lakaplar*

Unv. ve Lakb.	Tekrar adedi	Yüzde	Unv. ve Lakb.	Adet (Tekrar)	Yüzde
Beşe	130	%37,79	El-Hac Seyyid	1	%0,29
Molla	39	%11,33	Erzurumlu	1	%0,29
Seyyid	34	%9,88	Eşkiya	1	%0,29
Ağa	34	%9,88	Hafız Molla	1	%0,29
Efendi	26	%7,26	Hazine Katibi	1	%0,29
El-Hac	14	%4,06	İmam	1	%0,29
Hacı	11	%3,19	Karakolcu	1	%0,29
Derviş	7	%2,03	Katib	1	%0,29
Es-Seyyid	4	%1,16	Kılıçcı	1	%0,29
Hafız	3	%0,87	Levent Alemdar	1	%0,29
Alemdar	3	%0,88	Nim	1	%0,29
Çalık	2	%0,58	Sipah	1	%0,29
Çörekci	2	%0,58	Odabaşı	1	%0,29
Kara	2	%0,58	Saka	1	%0,29
Atmaca	1	%0,29	Sarıklı	1	%0,29
Berber	1	%0,29	Seyyid Hafız	1	%0,29
Bıçakzade	1	%0,29	Seyyid İmam	1	%0,29
Çelebi	1	%0,29	Seyyid Molla	1	%0,29
Çorbacı	1	%0,29	Sipâhiler Ağası	1	%0,29
Çukadar	1	%0,29	Şeyh	1	%0,29
Darıcı	1	%0,29	Kapudan	1	%0,29
Dülger	1	%0,29	Tosun	1	%0,29
Dürzi	1	%0,29	Uzun	1	%0,29
Eğimli	1	%0,29	Zımmi	1	%0,29
Toplam=345	321			24	

Belgelerde yer alan 939 adet kayıtlı nikâhın 345'inde unvan veya lakap bulunmaktadır. Bu da nikâhların %36,74'üne tekabül etmektedir. 594 kişi ise yalnız ismiyle yazılmıştır. Tespit edilen unvan ve lakaplar 48 çeşit olup, içinde en çok tekrar edenler; Beşe, Molla, Seyyid, Ağa, Efendi, El-Hac ve Hacı'dır. Ardından az da olsa tekrar edenler için Derviş, Es-Seyyid, Hafız, Alemdar, Çörekçi, Çalık ve Kara'yı örnek gösterebiliriz. Tabloda yer alan diğer unvan ve lakaplar birer defa yazılmışlardır.

Bu unvan ve lakaplar kişilerin sosyal konumunu, mesleğini, menşeyini yahut kişilerin fiziki ve kişilik özelliklerini, yansıtabilecek şekilde verilmiştir. Bazen de birkaç özellik birlikte verilmiştir.

Trabzon şer'iyeye sicillerinde bulunan nikâh kayıtları, bu özellikler çerçevesinde genel olarak değerlendirilecek olursa, ilk dikkat çeken ve öncelikle belirtilmesi gereken, 345 adet nikâhın 130 (%38,23)'unda "Beşe" unvanının kullanılmasıdır. Bu unvanı taşıyan kişilerin, Yeniçeri veya Topçu, Cebeci, Bölükbaşı, Çavuş gibi Kapıkulları arasındaki yaya askerlerden oldukları

anlaşılmaktadır.⁵⁹ Bu da bize Trabzon'da bu kesimin yoğunluğunun fazla olduğunu düşündürmektedir.

Trabzon nikâh kayıtlarında karşımıza çıkan ve kişilerin sosyal durumlarını gösteren unvan ve lakaplar içerisinde, Molla, es-Seyyid, Seyyid, Ağa, El-Hac, Hacı, Efendi, Şeyh, Derviş, Hafız, ve Çelebi, bulunmaktadır. Bu unvan ve lakaplar çoğunlukla Osmanlı ilmiye sınıfına mensup olan kişilerin taşıdığı sıfatlar olup, aynı zamanda bu sıfatlara sahip olan kişiler toplumda yüce ve itibarlı bir statüye de sahiptirler.

Sicil kayıtlarımızda yer alan Molla, Efendi, Şeyh, Derviş, Hafız ve Çelebi gibi bu unvan ve lakaplardan yola çıkarak kesin bir iddiada bulunmak zordur. Çünkü bu unvan ve lakaplara sahip olan kişilerin hangilerinin gerçek manada bu özellikleri taşıdığını ya da hangilerinin sadece unvan ve lakaplar olduğunu hatta o kişilerin adı veya takma adı olduğunu kestirmek çok zordur. Bununla birlikte bu unvan ve lakapları taşıyanların bu sıfatlarla bir şekilde ilişkisi olduğu da göz ardı edilemez.

Yine Arapçada belirtme edatı olan “el” takısının vurgulanıp, “Seyyid”in yanısıra “Es-Seyyid” ve “Hacı”nın yanı sıra “El-Hac” unvan ve lakaplarının ayrı ayrı kullanılmasına dayanarak, Es-Seyyid ve El-Hac lakabını taşıyan kişiler için, bu kesin olarak peygamber sülalesine dayandığının veya kesinlikle hac vazifesini yerine getirdiğinin kanıtıdır demek çok zor. Her ne kadar kayıtlarda bu şekilde farklı olarak yer almışlarsa da, nihayetinde hepsi temelde lakap ve unvandır. Dolayısıyla hangisinin lakap ve unvan olarak kullanıldığını veya hangisinin gerçek anlam taşıdığını bilmek zordur.

Meslek bildiren unvan ve lakaplar ise, Alemdar, Sipâhîler Ağası, Levent, İmam, Çorbacı, Dülger (Yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse)⁶⁰, Odabaşı, Sipah, Kapudan, Çörekçi, Çukadar, Karakolcu, Berber, Hazine Katibi, Darıcı, Saka ve Katip'dir. Bu unvan ve lakaplardan yola çıkarak bunların, kendilerinin sahip oldukları mesleklere göre mi verildiğini, ya da babalarının veya dedelerinin mesleklerini mi devam ettirdiklerini tam olarak söylemek mümkün görünmemektedir. Lakin meslek bildiren bu unvan ve lakaplar kayıtlara geçerek, bize 18. yüzyılın ortalarında Trabzon'da bulunan mesleklerle ilgili bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Bu bilgiler ışığında, tablomuza yansıyan meslek çeşitliliğinin, aynı zamanda Trabzon ekonomisinin canlılığını yansıttığı söylenebilir.

İncelenen belgelerde kayıtlı kişilerin, fiziki ve kişilik özelliklerine göre de lakaplar verildiği görülmektedir. Bunlar, Çalık, Kara, Dürzi, Tosun, Eşkiya, Uzun, Atmaca, Sarıku, Bıçakzade ve Nim'dir. Bakıldığında, bu unvan ve lakaplar kişilerin olumlu ya da olumsuz özelliklerini göstermektedir. Ayrıca

⁵⁹ Ömer Lütfü Barkan, “Edirne Askerî Kassamına Âit Tereke Defterleri”, *TTK Belgeler*, 3/5-6 (1966), s.15.

⁶⁰ <https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 08.05.2020.

kişilerin aslen nereli olduklarını gösteren Erzurumlu ve Eğimli lakapları da mevcuttur.

Çalışmada yer alan gayrimüslim nikâh kayıtlarında da, Kılıçcı ve Zımmi olarak meslek ve statü bildiren iki unvan ve lakap bulunmaktadır.

İncelenen kayıtlarda, Müslüman ve gayrimüslim kadınlara ait, herhangi bir unvan veya lakaba rastlanmamıştır.

4.4. Mehir Miktarları

Çalışmanın konusu olan ve kadınlara mehir hakkı kazandıran nikâh akitleri incelendiğinde neredeyse tamamında mehir miktarlarının belirlenmiş olduğu görülmüştür. Kaydedilen bu miktarlar Tablo 5'te şu şekilde bulunmaktadır.

Tablo 5. Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Mehir Miktarları

Dirhem	Tekrar adedi	Akçe	Tekrar adedi	Kuruş	Tekrar adedi
100.000	1	11.000	1	500	1
84.000	1	10.500	1	400	3
80.000	1	4.500	2	108 Guruş 40 Akçe	1
70.000	1	4.200	1	100	1
60.000	6	3.500	2	10	2
45.000	1	3.000	2	5	2
40.000	1	2.500	10		
30.000	2	2.000	4		
24.000	1	1.600	1		
21.000	1	1.500	25		
20.000	7	1.250	2		
18.000	2	1.200	2		
17.000	2	1.100	2		
16.000	6	1.000	25		
15.000	10	800	1		
14.000	2	600	6		
13.000	2	500	25		
12.000	31	400	1		
11.000	1	300	1		
10.000	44	200	1		
9.000	10				
8.000	30				
7.000	36				
6.000	81				

5.000	88				
4.500	1				
4.000	91				
3.000	106				
2.000	107				
1.500	5				
1.000	133				
600	1				
500	2				
Bilgi yok	1				
Toplam adet=939	814		115		10

Elimizde bulunan kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla mehirlerin hemen hepsi para cinsinden kararlaştırılmıştır. Bu kayıtlarda mehirler, ödenme biçimlerine göre bir kısmının veya tamamının ileride ödenmesine söz verilen “mehri müeccel” olarak ifade edilmiştir. Standartlaşmış bir mehir bedeli bulunmamaktadır.

Belirlenen mehir miktarları üç farklı değer cinsiyle ifade edilmiştir. Bunlar “dirhem”, “akçe” ve “kuruş” olarak yazılmıştır. Bu değer birimlerinin, o yıllarda biri birleriyle olan ilişkilerine bakacak olursak yaklaşık olarak şu şekildedir: Gerek ağırlık, gerekse para birimi olarak ifade edilen dirhem, aslında Osmanlı sikkesi olarak darp edilmediği anlaşılmaktadır.⁶¹ Osmanlıların yaygın olarak kullanılan ilk gümüş para birimi ve ilk sikkesi akçedir. Osmanlılarda genellikle, Türkçe olarak düzenlenen belgelerde gümüş para biriminden daima akçe diye söz edilirken, hukuki belgelerde, özellikle Arapça belgelerde dirhem tabiri geçmektedir ve anlaşıldığı kadarıyla bu tabir değer ifade etmektedir. 1772 yılında akçe karşısında tespit edilen değeri, 100 dirhem= 450 akçe idi.⁶² III. Ahmed döneminden (1703-1730) itibaren Osmanlı Devleti’nde ilk defa darp edilmeye başlanan Osmanlı kuruşlarının ise akçe ve dirheme göre değerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. 1 Osmanlı kuruşu = 120 akçe etmekteydi.⁶³

Bu üç birimi eşitlersek, 1 kuruş =120 akçe ve 26,66 dirheme karşılık gelmektedir. Akçe ile dirhem arasında ilişki ise zaten yukarıda yer almaktadır. Fakat bunu 1 dirhem üzerinden hesaplırsak 4,5 akçeye denk düşüğünü görebiliriz.⁶⁴

⁶¹ Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, *DİA*, C. 9 (İstanbul 1994), s. 371.

⁶² Halil Sahillioğlu, “Akçe”, *DİA*, C. 2 (İstanbul 1989), s. 226.

⁶³ Şevket Pamuk, “Kuruş”, *DİA*, C. 26, (Ankara 2002), ss. 458-459.

⁶⁴ Hesaplamalar, çalışmamıza ait yıllara (1750-1755) en yakın olan periyotlarda bu değerlerin tespit edildiği yıllar esas alınarak yapılmıştır.

Bu değer tespiti yapıldıktan sonra tablomuza dönecek olursak, mehir miktarları guruş olarak ifade edilmiş olan kayıtlarda en yüksek değer 500 kuruş olduğu görülmektedir.⁶⁵ Bu, 13.300 dirheme ve 60.000 akçeye karşılık gelmektedir. En düşük miktar ise 5 guruşdur.⁶⁶ Bu da yaklaşık 600 akçe ile 133 dirheme denktir.

Dirhem olarak ifade edilen mehirler bakımında en yüksek meblağın 100.000 dirhem olduğu görülmektedir,⁶⁷ bu ise 3.756 guruş ve 450.000 akçe karşılığıdır. Mehirlere arsında ve ifade edilen her üç değer de yer almış olan en yüksek miktar budur. Dirhem olarak ödenen en düşük miktar 500 dirhem⁶⁸ iken, karşılığı akçe olarak 2.250 iken, guruş olarak ise 18,79'dur.

Akçe cinsinden belirlenen nikâhlarda ise, en fazla olanı 11.000 akçedir.⁶⁹ Bu da 91,66 kuruş ve 2.444 dirhem karşılığıdır. Bu değerden ödenecek olan en düşük miktardaki mehir 200'dür.⁷⁰ Bu ise 1,66 kuruş ve 44,44 dirhem değerindedir. Bu da belirlenen mehirler arasında en düşük miktara sahip olan meblağdır.

Büyük ihtimalle o günün ekonomik şartlarına ve ailelerin gelir düzeylerine göre, ödenen mihr miktarları böyle değişiklik göstermiştir. Kadınların yaşı ve güzelliği gibi faktörlerle, bakireliği, dul veya çocuklu olup olmaması gibi etmenlerin de mihrin belirlenmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Ki dipnotlarda da kayıt yerleri belirtilen en yüksek ve en düşük miktarda mehirler bakımında, yüksek olan kayıtlarda kadının bakire, düşük miktarda ise dul olduğu fark edilecektir. Yine aynı şekilde yüksek mehir verenler ağa, efendi vs. gibi unvanları olanlar iken düşük rakamlı mehir verenlerin herhangi bir unvan veya lakap taşımayanlardan oluştuğu görülecektir. Bu durum tüm incelediğimiz nikâh kayıtlarının genelinde dikkat çeken bir husustur.

4.5. Yer Bilgisi

Araştırmada yer alan Trabzon'a ait kayıtlı nikâhlarda, ilgili kişilerin yaşadığı yerler büyük çoğunlukla belirtilmemiştir. Bu belirtilmeyen kayıtlar Trabzon merkezine ait nikâhlar olarak düşünüldüğünde, diğer yer belirten kayıtları şu şekilde sıralamak mümkündür: İki Faroz Mahallesi,⁷¹ bir Eski Şalpazarı,⁷² üç

⁶⁵ MŞH.d., 8613, 60/22.

⁶⁶ MŞH.ŞSC.d., 8614, 54/9.

⁶⁷ MŞH.ŞSC.d., 8615, 57/12.

⁶⁸ MŞH.ŞSC.d., 8615, 51/17, 52/1.

⁶⁹ MŞH.ŞSC.d., 8613, 51/9.

⁷⁰ MŞH.ŞSC.d., 8614, 51/7.

⁷¹ MŞH.ŞSC.d., 8613, 60/24, 6161/11.

⁷² MŞH.ŞSC.d., 8614, 60/13.

Gümüşhane,⁷³ bir Erzincan,⁷⁴ bir Molla Siyah Mahallesi⁷⁵. Görüldüğü üzere söz konusu nikâhlarda mahalle veya yer bildiren kayıtlar sadece bunlardan ibarettir. Bu isimlere bakarak Trabzon merkezine yakın olan Faroz ve Eski Şalpazarı'nın bugün de kullanılan isimler olduğunu söyleyebiliriz. Molla Siyah Mahallesi ise bugün Pazarkapı olarak bilinmekle beraber bu mahallede Molla Siyah adında cami bulunmaktadır. O dönemde Trabzon'a bağlı olan Gümüşhane'den⁷⁶ ayrıca Erzincan'dan da bazı şahısların nikâh kayıtları sebebi belirtilmeden ilgili defterde yer almıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, 1 Ocak 1750 ile 1 Ocak 1755 tarihleri arasında kapsayan ve Trabzon'a ait dört defterden oluşan şer'iye sicillerinden yola çıkarak 939 adet nikâh kaydı incelendi. Bu kayıtlardan yola çıkarak evliliklerin yıllara ve aylara göre dağılımı, evlenenlerin isimleri ve medeni durumları (dul, bekâr), kullanılan lakaplar, nikâh için belirlenen mehir türü ve miktarları ve mahalle isimleri gibi konular ele alınarak çeşitli yönleriyle veri analizlerine tabi tutuldu.

Çalışmanın sınırlandırıldığı beş yıllık zaman zarfında en fazla evlilik kaydı, beşinci yıl olan 1754'te gözlenmiştir. Bu kayıtların aylara göre dağılımına bakıldığında ise hicri Muharrem ayı, miladi olarak ise Ocak ayının ön plana çıktığı görülmüştür. Bu sonuç günümüzde gerçekleşen evlilikler için ise tam tersi bir durumdur. Çünkü artık düğün tarihlerinin gerek eğitim-öğretim döneminin bitişine getirilmesi, gerekse artık şehirleşme oranında artışın etkisiyle yazın yapılan tarım faaliyetlerinin öneminin yitirmesi bunda etkili olan başlıca unsurlardandır.

Evlenen kadınların dul veya bekâr olma durumlarına göre yapılan hesaplamalar doğrultusunda dul ve bekâr oranının birbirine yakın olduğu sonucu çıkmıştır. Minimal düzeyde de olsa çocuk yaşta evlendirilenler bulunmaktadır. Nikâh töreni esnasında günümüzden farklı olan ve dikkat çeken bir husus dinimizce bir sakınca olmamasına rağmen gelin ve damadın kendi nikâhlarında bulunmamalarıdır. Nikâh esnasında bizzat katılanlar, görece az olarak nitelendirilecek bir orana sahiptir.

Şahıs isimleri üzerine yapılan çalışmalar için pek çok kaynaktan faydalanılmaktadır. Osmanlı dönemine ait yapılan bu tür çalışmalar daha çok "tahrir defterleri" veya "temettuat defterleri" üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu

⁷³ MŞH.ŞSC.d., 8614, 58/6, 53/13, 61/9.

⁷⁴ MŞH.ŞSC.d., 8613, 61/3.

⁷⁵ MŞH.ŞSC.d., 8613, 61/7.

⁷⁶ Gümüşhane'nin Trabzon Vilayeti dâhilindeki idari durumu hakkında bkz., Kemal Saylan, *Gümüşhane-İdari, Sosyal, Ekonomik Tarib*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 26.

çalışmada ise diğer defterlerde çok fazla rastlanılmayan, kadın isimlerinin yer aldığı, kadı sicillerindeki nikâh kayıtlarından faydalanılmıştır. Ortaya çıkan sonuca göre 18. yüzyılda da bugün olduğu gibi Arapça isimlerin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Elimizdeki kayıtlara göre o gün Trabzon'da en fazla verilen kadın isminin Fatma olduğu, erkek isminin ise Mehmet olduğu görülmüştür. Az da olsa Türkçe isimlere de rastlanırken gayrimüslim nikâh kayıtlarında ise iki isim (Nazlı, İstanbul) hariç Müslüman/Türk isme rastlanmamıştır. Az da olsa bu iki isim ilgi çekmektedir ve farklı unsurlar arasındaki etkileşimi göstermektedir. Kayıtlarda yer alan kadın ve erkek isimleri onomastik çalışmalar yapacak olanlara katkı sunacaktır düşüncesindeyiz.

Kadı sicillerindeki nikâh kayıtlarına bakıldığında evlenecek kişilerin isimlerinin yanı sıra bu evlilik için şahitlik yapacak olanların da isimlerinin yazıldığı görülmüştür. Dinimizce şahitlerin, iki erkek veya bir erkek ile iki kadından oluşması mümkünken şer'îye sicillerinde yer alan kayıtlarda tamamının erkeklerden oluştuğu müşahede edilmiştir.

İncelemelere göre, kayıtlarda adı geçen kadınlara ait unvan ve lakap bulunmazken erkeklerin %36'sı bir unvan veya lakaba sahiptir. Bu unvan ve lakaplardan yola çıkarak bazılarının askeri sınıfa ait olduğu anlaşılırken, bazılarının unvan ve lakaplarının itibar, sosyal statü ve meslek bildirdiği gözlenmiştir. Yine şahısların fiziki veya kişisel özelliklerine göre verilen unvan ve lakapların yanı sıra onların nereli olduklarını bilmemizi sağlayan unvan ve lakaplara da rastlanmıştır.

Elde bulunan kayıtlara göre, her nikâh için, "dirhem", "akçe" ve "kuruş" cinsinden mutlaka bir miktar mehir tayin edilmiştir. Tayin edilen bu mehirler çeşitli etmenlere göre düşük veya yüksek ölçeklerde yer alan meblağlardır. Görülebildiği kadarıyla mehir miktarları, yüksek ihtimalle o günün ekonomik şartlarına ve ailelerin gelir düzeylerine göre şekillenmekteydi. Mutlaka kadınların yaşı ve güzelliğinin yanı sıra, bekâr ya da dul veya çocuklu olup olmaması gibi faktörlerin de etkili olduğu düşünülebilir. Kayıtlarımızda yer alan en yüksek ve en düşük meblağlı mehirlere bakıldığında, kadınların bakire veya dul olmasının rol oynadığı fark edilmiştir. Yine aynı şekilde yüksek mehir verenler ağa, efendi vs. gibi unvanları olanlar iken düşük rakamlı mehir verenlerin herhangi bir unvan veya lakap taşımayanlardan oluştuğu görülmüştür.

Şer'îye sicillerinde yer alan nikâh kayıtlarından yola çıkarak Trabzon'da bulunan mahalle veya yer isimlerinin tespitine yönelik fazla bir malzeme çıkmamıştır. Bu kayıtlarda Trabzon'a ait sadece birkaç mahalleden söz edilmiştir. Aslen Trabzonlu olmayıp Gümüşhaneli ve Erzincanlı olan birkaç şahsın nikâh kaydı ise, incelenen kayıtlara bağlı kalarak bize nüfus hareketliliğinin ne kadar az olduğuna dair ip uçları vermiştir.

Nikâh kayıtları vasıtasıyla mehir miktarlarının tespiti, gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse Trabzon'un sosyo-ekonomik yapısına dair yapılacak olan

çalışmalar için yardımcı olacaktır. Nikâh kayıtlarında isimlerin yanında yer alan unvan ve lakaplarla sülale isimleri ve meslek adları da Trabzon'un hem kültür hem de ekonomik tarihi için önem arz etmektedir.

Gayrimüslim nikâh kayıtları şer'îye sicillerinde çok fazla yer almasa da, mevcut kayıtlar biçimsel olarak Müslümanlarınkiyle aynı şekilde yazılmıştır. Yani Müslüman ve gayrimüslim olarak nitelendirilen bu iki grup arasında şekilsel olarak herhangi bir farklılık söz konusu olmamıştır. Vekâlet ve şahitlik uygulamalarında yer alan kişilerin, etnik olarak gayrimüslimlerden oluştuğu görülmüştür. Gayrimüslim evliliklerinin hemen hepsinde mehir tayin edildiği ve bu mehirlerin de mehr-i müeccel olarak kayıtlara geçtiği edildği görülmüştür.

Neticede incelediğimiz şer'îye sicillerinde yer alan bu nikâh kayıtları, 1750 tarihinden başlayıp 1755 tarihine kadar devam eden toplam 939 kaydı içermektedir. Bu kayıtlardan elde edilen beş yıllık verilerin, evlilik kurumu nezdinde Trabzon'daki sosyal hayata ışık tutacağı ve Trabzon'un sosyo-kültürel tarihine renk getireceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

Arşiv Kaynaklar

Şer'îye Sicilleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Meşihat (MŞH) Şer'îye Sicilleri Defterleri (ŞSC.d), Defter No: 8612, 8613, 8614, 8615.

Araştırma Eserler

ADIYEKE, A. Nükhet ve Nuri Adıyeke, *Girit Nikah Defteri*, Lozan Mübadilleri Ayhanı Vakfı, İstanbul, 2011

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer'îye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hüükümler*, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

AKÖZ, Alaaddin, "XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri ve Bazı Değerlendirmeler", *İstem*, 3 (2004), s. 91-117.

AKÖZ, Alattin, *Bir İmamın Nikah Defteri*, Tablet Yayınları, Konya 2006.

AYDIN, M. Akif, "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* 2, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, ss. 434-455.

AYDIN, M. Akif, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

BARCAN, Ömer Lütfi, "Edirne Askerî Kassamına Âit Tereke Defterleri", *TTK Belgeler*, 3/5-6 (1966), s.15.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

- DEMİR, Alpaslan, AYBEK, İlhan, ONAR, Çağrı, KOCABAŞ, Bahar ve Semanur KAHRAMAN, *Tokat Nikah Defteri 1882 - 1887*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.
- DEMİR, Alpaslan, YAŞAR, Hakan, Yasin DÖNDER, ŞEKER, Fadime ve Müyesser TÜZÜN, *Tokat Nikah Defteri II*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.
- DEMİR, Alpaslan, “Konya Şer’iyye Sicillerinde Rıza Senedi Örnekleri (1659-1749)”, *History Studies*, 4/Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı Özel Sayısı, (2012), s. 31-46.
- DEMİR, Canan, *Saraybosna Şer’iyye Sicillerindeki Nikâh Kayıtları (1781-1783)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin Üniversitesi, Mersin 2019.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1996.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2017.
- ERCAN, Yavuz; “Devrişme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslamlaşmaya Etkileri”, *Belleten*, 1/198, (1986), s. 679-725.
- ERCOŞKUN, Tülay, *Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyılda Evlilik ve Nikâba Dair Düzenlemeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara 2010.
- FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- GÖK, İlhan, “2 Numaralı Trabzon Ahkâm Defterine Göre Kürtün ile İlgili Merkeze Yansıyan Konular (1759-1796)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 28 (2020), s. 443-462.
- GÖKÇEK, Mehmet Fatih, “1 Numaralı Trabzon Ahkâm Defteri’nde Kürtün Nahiyesi ile İlgili Kayıtlar (1742-1749)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 25, (2018), s. 69-102.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Çev. Halil Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- İNAN, Abdulkadir, “İslamdan Sonra Türkçe Adlar”, *Türk Dili*, 7/82 (1958), ss. 490-494.
- KARAİSMAİLOĞLU, Ercan, *1959/145 Numaralı Trabzon Şer’iyye Sicilinin Aile Hukuku Kayıtlarının Çevriyazısı ve Hukuki Tablîli*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2019.
- KOÇAK, Zülfiye, “Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Oluşumu (1600–1650)” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44 (2010), s. 291-306.
- KURT, Yılmaz “Sivas Sancağında Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)”, *OTAM*, 4 (1993), s. 223-290.
- ORTAYLI, İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları 1*, s. 33-40.
- ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Kronik Kitap Yayınevi, Ankara 1994.

- ÖZAYDIN, Abdulkerim, “Unvan”, *DİA*, C. 42, (İstanbul 2012), ss.163-166,
- ÖZCAN, Aslı, *Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Trabzon, 2018.
- ÖZTÜRK, Temel, “Ahkâm Defterlerine Göre Trabzon ve Çevresinde Güvenlik (1742-1760)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 8 (2010), s, 29-53.
- ÖZTÜRK, Temel, *18. Yüzyıl Ortalarında Trabzon Kadı Sicillerindeki Terekelere Göre Kadın, Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I-II*, Ed. Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2016.
- ÖZTÜRK, Temel, “Trabzon’da Fiyatlar (1700-1750)” *Trabzon Tarihi Sempozyumu*, Trabzon, Türkiye, 6-8 Kasım 1998, ss. 351-369.
- ÖZTÜRK, Temel, “Osmanlılarda Narh Sistemi”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 861-871.
- PAMUK, Şevket, “Kuruş”, *DİA*, C. 26, (Ankara 2002), ss. 458-459.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Akçe”, *DİA*, C. 2, (İstanbul 1989), ss. 224-227.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Dirhem”, *DİA*, C. 9, (İstanbul 1994), ss. 368-371.
- SAYLAN, Kemal, *Gümüşhane-İdari, Sosyal, Ekonomik Tarih*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 26.
- TAŞ, Hülya, “Osmanlı Kadı Mahkemesindeki ‘Şühûdü’l-Hâl’ Nasıl Değerlendirilebilir?”, *Bilig*, 44 (2008): s. 25-44 .
- TOK ÖZTEKİN, Hilal, *1922/108 Numaralı Trabzon Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Trabzon 2017.
- TURAN, Ali. “1815 Numaralı Trabzon Şer’iyye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6/3 (2015), s. 379-428.
- UĞUR, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”. *DİA*, C. 39, (İstanbul 2010), ss, 8-11.
- YILDIRIM, Celal, *Kaynaklarıyla İslam Fıkıhı*, C. 2, Uysal Kitabevi, Konya 2002.
- YÜKSEL, Ayhan, *Tirebolu Kazası Nikâh Kayıtları (1861-1906)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.

On-Line Kaynaklar

- Nisa Suresi, 24. Ayet, <https://kuran.diyaret.gov.tr> (24.04.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/barkan-omer-lutfi> (25.04.2020).
- <http://ktp.isam.org.tr/?url=kaynaksicil/> (26.04.2020).
- <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi, (08.05.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/kurus> (10.05.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/akce> (10.05.2020).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/dirhem> (10.05.2020).

Ekler

Ek 1.

Trabzon'da Müslüman nikah akdi örneği, BOA, MŞH.ŞSC.d, 8615/57.

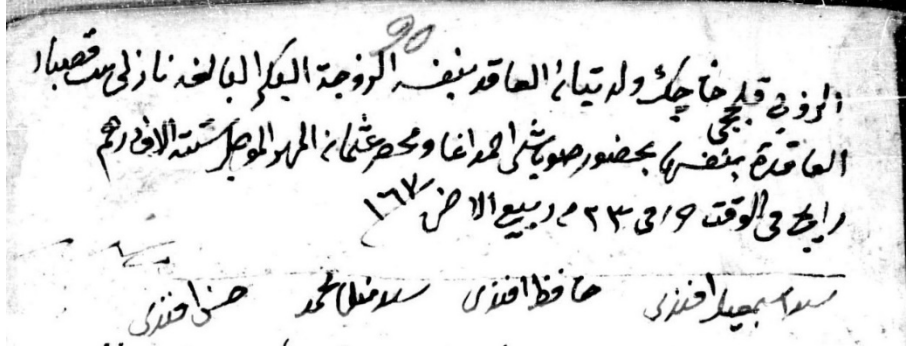
هو الرعا مورتضى بيك زاده سيكمان اغا ابى سيمون قصى انا وكيله ابو الرفور مورتضى انا ابو محمد انا الووجه البكر
الخالقة شرفه مكرم كلتوم بنت السيد عثمان افندي وكيله انا ابو سيد ابراهيم خاتمه رادى حسن بيك وبعلى بيك
فوحسب بيك اى عمر المهر الموحل مائة وعشرون الاق درهم رايح في الوقت 19 الى 20 محرم سنة
مفتى اسمعيل افندي مدراس مفتى افندي خطيب محمد افندي اسمعيل افندي كاتب حرمه
هو الرعا ميرالى غياي زعيم ابراهيم افندي امام موسى بايضا موسى انا زعيم محمد انا
سكمان بيك حريم انا
حس افندي علي افندي سيد اسمعيل افندي سيد منلا محمد سيد علي محضر زعيم
سكرتير كاتب
كلش احمد بيك السيد ابراهيم بيك زعيم السيد يحيى طولى زعيم محمد انا ودهاني بيك ورضي بيك زعيم

Fahrü'z-zu'amâ Murtaẓâ Beğzâde es-Seyyid Süleymân Ağa İbn Seyyid Murtaẓâ Ağa vekilühu ebûhu el-mezbûr Murtaẓâ Ağa İbn Mehmed Ağa ez-zevcetü'l-bikrû'l-bâliğa Şerife Ümmügülsûm bint es-Seyyid Osmân Efendi vekilihâ Seyyid Ali Ağa İbn Seyyid İbrâhîm Ağa, bi-şehâdeti Hasan Beğ İbn Mustafâ Beğ ve Hüseyin Beşe İbn Ömer el-mihrü'l-mü'eccel mi'e ve ısrûn âlâf dirhem râyic fi'l-vakt hurrire fi 26 Muharrem 1168.

Şühûdü'l-hâl: Müftü İsmâ'îl Efendi, Müderris Mustafâ Efendi, Hatib Mehmed Efendi, İsmâ'îl Efendi Kâtib-i hazîne, Fahrü'z-zu'amâ Miralay Süleymân Beğ, Gınâyî-zâde Hüseyin Ağa, İbrâhîm Efendi İmâm-ı Mûsâ Paşa, Mûsâ Ağa, Za'ım Mehmed Ağa ve gayrihüm, Hasan Efendi ser-Kâtib, Ali Efendi Kâtib, Seyyid İsmâ'îl Efendi Kâtib, Seyyid Monlâ Mehmed Kâtib, Seyyid Ali Muhzır, Gülşen Ahmed Beğ, es-Seyyid İbrâhîm Beğ, Za'ım es-Seyyid Yahyâ Ağa, Tavîl-zâde Mehmed Ağa, Mustafâ Beğ Murtaẓâ Beğ-zâde.

Ek 2.

Trabzon'da Gayrimüslim nikah akdi örneği, BOA, MŞH.ŞSC.d, 8614/90.

Ez-zevc Kılıçcı Haçık veled-i Tiyana el-âkidü bi-nefsihî ez-zevcetü'l-bikrû'l-bâlîğa Nazlı bint Kasbar el-âkidetü bi-nefsihâ bi-huzûrî Subaşı Ahmed Ağa ve Muhzır Osman el-mihrü'l-mü'eccel sitte âlâf dirhem râyic fi'l-vakt hurrîre fi 23 Rebîü'lâhir 1167.

Seyyid İsmâ'il Efendi, Hâfız Efendi, Seyyid Monlâ Mehmed, Hasan Efendi.